

Л. В. Головки, Б. А. Филимонов. — [Изд. 2-е, доп. и испр.]. — Москва : Зерцало-М, 2002. — 528 с.

2. The Criminal Procedure Rules and Criminal Practice Direction [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/criminal/rulesmenu-2015>.

3. Police and Criminal Evidence Act 1984 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>.

4. Criminal Procedure in France and Great Britain Compared // Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology. — 2011. — Vol. 2, N 4. — P. 634–636.

5. Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE) codes of practice [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.gov.uk/guidance/police-and-criminal-evidence-act-1984-pace-codes-of-practice>.

6. Criminal Justice and Courts Act 2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/contents>.

7. The Judicial System of England and Wales A visitor's guide [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2016/05/international-visitors-guide-10a.pdf>.

8. Slapper G. The English Legal System / Gary Slapper, David Kelly Routledge. Taylor & Francis Group. — Fifteenth Edition. — London ; New York, 2014–2015. — 772 p.

Трофименко В. М.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Проблема диференціації кримінальної процесуальної форми має багаторічну історію свого дослідження. Проте в силу своєї складності та багатоплановості, незважаючи на значний період її наукової розробки, вона належить до тих, які у різні періоди розвитку юридичної науки отримують діаметрально протилежне вирішення — від категоричного її заперечення (зокрема, стосовно спрощення окремих процесуальних форм) до підтримки і констатації доцільності та обґрунтування необхідності її подальшого розширення.

Доктринальні підходи до вирішення проблеми єдності та диференціації кримінальної процесуальної форми, які достатньо широко представлені в науці кримінального процесу, свідчать про її дискусійний характер, про неоднаковість наукової думки як з питання стосовно самої суті диференціації, так і вибору критеріїв, за якими вона має здійснюватися.

Кореляція уніфікації та диференціації, розуміння сутнісної природи останньої та детермінантів її розвитку можуть бути з'ясовані із застосуванням філософських підходів до розв'язання цієї проблеми. Етимологічно диференціація (лат. *Differentia* — «різниця, відмінність») означає поділ, розчленування чого-небудь на окремі різномірні елементи [1, с. 289]. У філософських словниках під диференціацією розуміють виникнення нових органів, частин, що наділені спеціалізованими функціями, які мають своїм наслідком поступове ускладнення системи (зокрема, організму) при розвитку, а також послідовне визрівання якісних відмінностей. Диференціація є однією із істотних закономірностей розвитку природи, суспільства, пізнання [2, с. 310]. При цьому розрізняють диференціацію функціональну, у ході якої розширюється коло функцій, що здійснюються елементами системи, яка розвивається, та структурну, у ході якої в системі виділяються підсистеми, що здійснюють ті чи інші функції [3, с. 425].

В напрямі єдності і взаємообумовленості уніфікації і диференціації, видається, слід розглядати і концепцію судового права, прибічники якої небезпідставно обґрунтовують необхідність уніфікації правового регулювання інститутів, які є спільними для різних галузей процесуального права. Будучи протилежними за своєю сутністю, вказані явища взаємопроникають і взаємодоповнюють один одного.

Враховуючи сказане, не потребує аргументації теза, за якою проблема диференціації кримінальної процесуальної форми є достатньо складною та багатопланою, а її вирішення має здійснюватися за відповідними критеріями (підставами), що забезпечать оптимальність, темпоральність та ефективність кримінального провадження, а тому й вирішення його завдань, які мають нормативне закріплення і з огляду на це визначають спрямованість діяльності всіх його учасників.

При вирішенні проблеми співвідношення уніфікації та диференціації процесуальної форми слід, на наш погляд, виходити, в першу чергу, із значення процесуальної форми і тих загальних вимог, яким вона має відповідати, маючи на увазі, що процесуальна форма набуває об'єктивну властивість цінності лише тоді, коли вона: по-перше, слугує досягненню соціально значимої мети; по-друге, забезпечує оптимальне вирішення цієї мети; по-третє, передбачає використання при цьому не будь-яких засобів, а лише тих, що відповідають вимогам закону і моралі, засновуються на достовірних і перевірених досягненнях науки.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства диференціація процесуальних форм виступає одним із пріоритетних умов раціонального використання процесуальних засобів, досягнення більшої результативності кримінального провадження з одночасною процесуальною економією. Крім того, необхідно констатувати, що диференціація являє собою тенденцію розвитку сучасного законодавства.

Незважаючи на тривалу наукову розробку цієї проблематики, сутність категорії диференціації кримінальної процесуальної форми зазвичай розглядається неоднозначно, адже у науковій літературі наявне її багатоаспектне тлумачення — як способу структурування кримінального процесу; як його засади; як певного порядку здійснення кримінального провадження; як можливості у межах єдиного кримінального процесу вирішувати єдині завдання різними способами; як способу правового регулювання; як тенденції розвитку кримінальної процесуальної форми; як принципу кримінального процесу; як стану і структури законодавства тощо.

На наш погляд, при формулюванні дефініції диференціації кримінальної процесуальної форми слід виходити з того, що остання є певною формою спеціалізації, що являє собою розгалуження, набуття тією чи іншою гілкою все більше специфічних ознак у механізмі законодавчого впорядкування певних груп суспільних відносин. У теорії права розрізняють два різних типи диференціації — функціональна, у ході якої розширюється коло функцій, що здійснюються тими ж елементами системи, яка розвивається, та структурна, в ході якої в системі виділяються підсистеми, нові елементи, що реалізують ті чи інші функції. Структурна диференціація виступає різновидом функціональної, проте є більш глибокою за змістом. Вона пов'язана із створенням однопорядкового елемента на одному рівні системи [4, с. 145].

Застосування цих теоретичних положень при аналізі проблеми диференціації кримінальної процесуальної форми дозволяє дійти висновку про те, що наявність окремих проваджень у системі всього кримінального провадження є свідченням функціональної диференціації процесуальної форми, оскільки виділяються окремі елементи системи, що відрізняються суттєвими особливостями предмету правового регулювання (матеріальні та процесуальні відносини), які обумовлюють необхідність встановлення того чи іншого порядку здійснення кримінального провадження. Кожен із цих елементів характеризується власним функціональним призначенням і спрямовано на вирішення спеціальних завдань, що в сукупності створюють передумови вирішення завдань всієї системи (кримінального провадження в цілому), а також відрізняються своєю стадійністю та специфічною формою. Прикладом функціональної диференціації є, зокрема, виникнення окремих проваджень, у порядку яких слідчий суддя під час досудового розслідування кримінальних правопорушень реалізує надані йому законом повноваження (розгляд скарг, клопотань тощо). Функціональне призначення таких проваджень полягає у забезпеченні можливості здійснення під час досудового розслідування функцій судового контролю, що потребує наявності окремого специфічного порядку розгляду та вирішення слідчим суддею питань, які віднесені до його компетенції. В даному випадку йдеться саме про функціональну диференціацію, адже виділення та умовна автономізація у системі кримінального провадження її окремих елементів розширює функ-

ції самої системи, забезпечує у такий спосіб судовим контролем права і законні інтереси людини під час досудового розслідування.

В межах кожного із проваджень, що виступають компонентами системи кримінального процесу, передбачаються різні порядки здійснення кримінальної процесуальної діяльності (залежно від особливостей суб'єкта кримінального правопорушення (суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність), ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення; локальності конфлікту і співвідношення публічних і приватних інтересів, значення, яке відіграє кримінальне правопорушення для охоронюваних законом інтересів тощо) (загальний та певні особливі порядки), що в сукупності дозволяють вирішити завдання цього провадження у оптимальний спосіб. Такі особливості порядку в межах окремих проваджень, уявляється, є проявом структурної диференціації кримінальної процесуальної форми, оскільки їх варіативність спрямована на забезпечення вирішення завдань того чи іншого структурного елементу в системі кримінального провадження (кожного окремого провадження). Структурна диференціація кримінальної процесуальної форми, таким чином, нібито поглиблює функціональну диференціацію, і виступає певною складовою останньої.

Зазначені види диференціації кримінальної процесуальної форми (структурна та функціональна) знаходяться у взаємозв'язку, оскільки поділ системи кримінального провадження на окремі структурні елементи (процесуальні провадження) викликає необхідність встановлення певного порядку провадження (загального і диференційованого), що відповідає його завданням і дозволяє їх ефективно вирішити. Такий зв'язок, видається, є нерозривним, що надає можливість характеризувати диференціацію кримінальної процесуальної форми як функціонально-структурну.

Виходячи із зазначеного, видається за можливе визнати таким, що в найбільшій мірі відповідає сутності категорії «диференціація кримінальної процесуальної форми» підхід до її розуміння як способу процесуальної організації, відповідно до якого у системі кримінального процесу автономізуються окремі процесуальні провадження і встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки їх здійснення.

Література

1. Словник української мови. В 11 т. Т. 2. Г–Ж / ред.: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. — Київ : Наук. думка, 1971. — 550 с.
2. Философская энциклопедия : в 5 т. / под ред. В. Ф. Константинова. — Москва : Сов. энцикл., 1960–1970.
3. Философский энциклопедический словарь. — Москва, 1983.
4. Петров Д. Е. Дифференциация и интеграция структурных образований системы российского права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Д. Е. Петров. — Саратов, 2015.